

การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “บูรณาการแก้ปัญหาชาวเลสู่การปฏิรูปประเทศ”

ในวาระงาน “รวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล” ครั้งที่ 5

ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร

วันที่ 10-11 พฤศจิกายน 2557

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่หากินบริเวณทะเลอันดามันมาเป็นเวลานาน ทั้งกลุ่มมอแกน กลุ่มมอแกลน และกลุ่มอุรักลาโว้ย แม้จะมีวิถีอัตลักษณ์ประเพณี พิธีกรรมที่แตกต่างกันไป แต่โดยรวมชาวเลทั้งสามกลุ่มมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมและสภาพปัญหาที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ปัญหาที่สำคัญของชาวเล คือ ปัญหาความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ปัญหาการรุกรานที่ดินและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบพิธีกรรม ปัญหาที่ทำกินทางทะเล ปัญหาสุขภาพจากการทำมาหากิน นอกจากนี้ ชาวเลยังมี ปัญหาเรื่องการศึกษา ขาดความมั่นใจในตนเอง ภาษาและวัฒนธรรมกำลังสูญหาย เผชิญกับอคติของคนในสังคมรอบข้างและอื่น ๆ

จากความตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญเร่งด่วนในการแก้ปัญหา กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลและกลุ่มองค์กรภาคีและเครือข่าย ทั้งนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน รวมถึงการทำงานร่วมกับองค์กรสื่อสาธารณะที่เข้าใจ จนทำให้เกิดการผลักดันให้เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหา โดยเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2553 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบหลักการแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ตามแนวทางจัดทำพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษชาวเล และมอบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติ ซึ่งมีการดำเนินงานในหลายประการ แต่การแก้ปัญหาต่าง ๆ ยัง

ไม่มีความคืบหน้ามากนัก อันเนื่องจากปัญหาชาวเลเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน การแก้ปัญหาจึงต้องใช้ความร่วมมือสานพลังจากหลายฝ่าย ทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชนและกลุ่มชาวเล จึงจะบรรลุผล

ด้วยเหตุผลดังกล่าวศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มูลนิธิชุมชนไทและองค์กรภาคีเครือข่าย ได้ร่วมกันจัดการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “บูรณาการแก้ปัญหาชาวเลสู่การปฏิรูปประเทศ” ในวาระงาน “รวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล ครั้งที่ 5” ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) กรุงเทพฯ การประชุมนี้ได้รับความสนใจจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ มาร่วมงานประมาณ 260 คน โดยเป็นตัวแทนชาวเลทั้งสามกลุ่มประมาณ 190 คน เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน 20 คน องค์กรชุมชน 20 คน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ 5 คน วิทยากรและคณะทำงาน 25 คน

วาระงานรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเลครั้งนี้ มีแนวทางในการสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาชาวเล โดยผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้ง การจัดนิทรรศการ/วิดีโอ เรื่องราวความเป็นมาและปัญหา “กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล” ศิลปะการแสดงพื้นถิ่นร่าเริงแจ่มใส และการจัดเวทีเสวนาวิชาการเรื่องราวกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล และชาติพันธุ์อื่น ๆ ในสังคม ดังนี้

1) เวทีเสวนา “มองนโยบายกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านเรื่องราวชาวเล”

ในเวทีเสวนา “มองนโยบายกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านเรื่องราวชาวเล” ซึ่งดำเนินรายการโดย**อาจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย** ได้มีการแลกเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับนโยบายดังกล่าว โดยนาง**แสงโสม หาญทะเล** คุณครูชาวอุรกลาไวยบนเกาะหลีเป๊ะ กล่าววามติชม. เพื่อการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล 2 มิถุนายน 2553 ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองวิถีวัฒนธรรมชาวเล แต่ในทางปฏิบัตินั้นยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้มากนัก ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ที่ชาวเลเคยใช้ประโยชน์ในการจอดเรือ ซ่อมแซมเรือ และเก็บเครื่องมือทำมาหากินทางทะเลบางแห่งถูกหวงห้าม นอกจากนั้น **นายนิรันดร์ หยังปาน** ตัวแทนชาวเลจากชุมชนอุรกลาไวย หาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต กล่าวว่าหลังจากมีมติกรม. แต่ในหลายพื้นที่ยังมีความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้ประกอบการท่องเที่ยว หรือเจ้าหน้าที่ของกรมอุทยานฯ จนเกิดสถานการณ์การถูกดำเนินคดีฟ้องร้อง ไล่เรือ และการบังคับคดีให้ออกจากพื้นที่ ดังนั้น ในระหว่างที่กระบวนการการพิสูจน์สิทธิยังไม่ยุตินั้นอยากให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจสั่งการให้มีการช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนชาวเลไปก่อน เช่น ที่อาศัยอยู่ในที่ดินของรัฐก็ช่วยเหลือเรื่องปัจจัยในการดำรงชีวิต อาทิ น้ำ ไฟฟ้า ฯลฯ **พลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง** ประธานคณะกรรมการแก้ไขปัญหาความมั่นคงในที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และพื้นที่ทางจิตวิญญาณของชุมชนชาวเล กล่าวว่า การแก้ปัญหาเรื่องที่ดินนั้นไม่ใช่เรื่องยากหากรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมีความเอาใจจริงเอาใจตั้งใจ และมีความจริงใจในการแก้ปัญหา และยึดหลักการสำคัญว่ากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งกะเหรี่ยงและชาวเลคือสมดุลวิถีชีวิตที่พึงพิงระหว่างคนและทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น ชุมชนและทรัพยากรต้องยืนหยัดคู่กันจึงจะรักษารากฐานของแผ่นดินไว้ได้ ขณะที่**นางเตือนใจ ดีเทศน์** อดีตสมาชิกวุฒิสภา กล่าวว่า ปัญหาในเบื้องต้นที่ควรได้รับการแก้ไขให้ลุล่วงคือปัญหาสถานะ เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่จะเชื่อมโยงกับสิทธิที่พึงได้รับทั้งการศึกษา การรักษาพยาบาล และสิทธิพลเมืองต่าง ๆ สิทธิในการเลือกตั้ง สังคมไทยควรต้องให้ความตระหนักและเคารพในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ถูกรุกรานจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐและผู้ประกอบการ จึงจำเป็นต้องยกระดับการเรียกร้องของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมบ้านเรา เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน รัฐธรรมนูญที่กำลังจะร่างต้องให้ความสำคัญคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความ

เป็นมนุษย์ของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ด้วย นอกจากนั้น **ดร. ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์** นักวิชาการด้านมานุษยวิทยา และประธานมูลนิธิชุมชนไทกล่าวว่าปัญหาเรื่องที่ดินของชุมชนชาวเลเกิดจากความไม่รู้เท่าทัน ประกอบกับการทำงานด้านที่ดินในประเทศไทยนั้นไปนำแบบอย่างของชาวตะวันตกที่ยึดถือว่าโฉนดเป็นเอกสารราชการที่เป็นหลักฐานที่สำคัญที่สุด ทำให้มองข้ามความน่าเชื่อถือของหลักฐานสำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนไป

ในมุมมองตัวแทนภาครัฐนั้น **นายอนันต์ ชูโชติ** รองปลัดกระทรวงวัฒนธรรม เห็นว่าแม้มติครม.นี้ยังไม่ได้ถูกนำไปปฏิบัติได้อย่างจริงจัง แต่ก็ยังเป็นเครื่องมือหลักในการทำงาน ซึ่งการสืบสาน พื้นฟูวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของชาวเลเป็นส่วนหนึ่งของพันธกิจหลักในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของกระทรวงวัฒนธรรม โดยผ่านการทำงานของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร รวมทั้งวัฒนธรรมจังหวัด ทั้ง 5 จังหวัดที่อยู่ชายฝั่งอันดามัน ที่ผ่านมาปัญหาของชาวเลว่าเกิดจากความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมใหม่ ในการพัฒนาสังคมปัจจุบันไม่อาจสกัดกั้นการพัฒนาของวัฒนธรรมทุนนิยมได้ แต่จะใช้เครื่องมือหรือกลไกใดที่ทำให้เกิดความเข้าใจในมุมมองมิติวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มได้ ทั้งชาวเลอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและธุรกิจอยู่ได้อย่างมีกำไร ขณะที่ **นายสมคิด สมศรี** ผู้ตรวจราชการกระทรวง สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้กล่าวว่า ที่ผ่านมานโยบายการพัฒนาของรัฐได้ส่งผลกับวิถีความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิการอพยพของชาวปกากะญอลงจากดอยเพื่อการสร้างถนนในอดีต ยังคงเป็นปัญหาว่าเกิดผลกระทบอะไรต่อพวกเขาบ้าง ไม่มีที่ทำกินเขาก็ต้องอพยพใหม่ปัญหาก็ยังคงไม่จบ แต่รัฐก็ยังไม่เคยตระหนักถึงบทเรียนนี้ ปัญหาของชาวเลก็เช่นกัน สิ่งสำคัญจึงต้องทำข้อมูล ทำเรื่องสิทธิต่าง ๆ อัตลักษณ์ การพัฒนา และสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งกำหนดยุทธศาสตร์ปัญหา ร่วมกับชาติพันธุ์ในภูมิภาคอาเซียน แม้ในปัจจุบันกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ยังไม่มีบทบาทและงบประมาณที่ชัดเจน แต่หากเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อาทิ เจ้าหน้าที่พัฒนาสังคมทุกจังหวัดมีความจริงใจในการขับเคลื่อน ก็สามารถจะนำไปสู่แนวทางแก้ไขได้ในอนาคต

- 2) เวทีพูดคุยระดมความเห็น “**บทเรียนการแก้ปัญหาชาวเลสู่อนาคต**” แบ่งกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม คือ เรื่องความมั่นคงในที่ดิน เรื่องที่ทำกินในทะเล และเรื่องคุณภาพชีวิต (การศึกษา / รักษาพยาบาล / สถานะ)

จากการพูดคุยระดมความเห็นในทั้ง 3 กลุ่มย่อยในช่วงบ่าย **กลุ่มที่ 1 เรื่องความมั่นคงในที่ดิน**นั้น ผู้เข้าร่วมได้เสนอข้อเสนอการทำงานในระดับชุมชน/จังหวัด ได้แก่ การจัดทำประวัติชุมชน การคัดเลือกตัวแทนที่มีคุณสมบัติในด้านความเสียสละ ความพร้อม การพัฒนาความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน การจัดตั้งกองทุนชุมชน เสนอแนวกันเขตที่ดิน การประกาศเขตวัฒนธรรมพิเศษชาติพันธุ์ และกลไกในการสื่อสารและตรวจสอบข้อเท็จจริงของชุมชน และมีข้อเสนอการทำงานในระดับชาติคือให้มีตัวแทนชุมชนเจ้าของปัญหาเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิสูจน์สิทธิ ให้มีการดำเนินการเรื่องเขตวัฒนธรรมพิเศษอย่างเป็นรูปธรรมในด้านแผนงาน งบประมาณ การติดตามตรวจสอบ การเชื่อมโยงกลไกสนับสนุนระดับชาติกับจังหวัดและชุมชน และให้มีการบรรจุเรื่องชาติพันธุ์ไว้ในรัฐธรรมนูญ **กลุ่มที่ 2 ประเด็นเรื่องที่ทำกินในทะเล** พบว่าการแลกเปลี่ยนปัญหา และประสบการณ์การต่อสู้แก้ไขปัญหของเครือข่ายรักษ์อ่าวไทยตอนบนกับพี่น้องชาวเล ช่วยให้เกิดมุมมองในการระดมความคิด และสรุปข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดทำข้อมูลเครื่องมือและอุปกรณ์ทำมาหากิน ข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ กติกาชุมชน และการกำหนดเขตพื้นที่ และรวบรวมนำเสนอสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เพื่อนำไปเสนอต่อหน่วยงานรัฐในการจัดทำใบอนุญาต การออกบัตร และการมีส่วนร่วมของชาวเลในการเป็นคณะกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และเสนอให้รัฐกำหนดเขตทำมา

หากินของชาวเลเป็นเขตวัฒนธรรมพิเศษ และกลุ่มที่ 3 ประเด็นเรื่องคุณภาพชีวิต ด้านการศึกษา ด้านรักษาพยาบาล และด้านสถานะได้สะท้อนถึงปัญหาต่างๆ ในด้านคุณภาพชีวิต ทั้งปัญหาสุขภาพ การศึกษา การเดินทาง การทำงานและอาชีพหากินทางทะเล ปัญหาด้านสาธารณสุขโรค ปัญหานี้สิน ปัญหาการสูญหายของภาษา และการขาดแคลนผู้สืบทอด วัฒนธรรม ประเพณีของชาวเล จึงมีข้อเสนอแนะนโยบายระดับจังหวัด สำหรับชุมชนที่ขาดแคลนสาธารณสุขโรคก็ให้จัดน้ำประปาในชุมชน มิเตอร์และหม้อแปลงไฟ ส่วนด้านการส่งเสริมภาษา ต้องมีหลักสูตรท้องถิ่น ด้านสุขภาพ อยากให้โรงพยาบาลไม่เลือกปฏิบัติ ชาวเลกับคนไทยต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน ด้านสัญชาติ ต้องการเร่งรัดให้สำรวจชาวเลตกหล่น จำนวน 500 กว่าคน (เกาะเหลา และเกาะสุรินทร์) เพื่อเสนอให้กระทรวงมหาดไทยเพิ่มชื่อลงในทะเบียนราษฎร ส่วนข้อเสนอแนะนโยบายระดับชาติ คือ การเรียกร้องการประกาศพื้นที่เขตสังคมและวัฒนธรรมพิเศษชาวเล และเสนอให้เร่งรัดแก้ไขปัญหาที่ดินชุมชนชาวเล

ในระหว่างการประชุมความเห็นกลุ่มย่อยในช่วงบ่ายนั้นกลุ่มตัวแทนชาวเลประมาณ 20 คนได้เดินทางไปยังสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อยื่นข้อเสนอถึงนายกรัฐมนตรีผ่าน ม.ล.ปนัดดา ดิศกุล รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหา และการปกป้องคุ้มครองวิถีชีวิตชาวเล

